

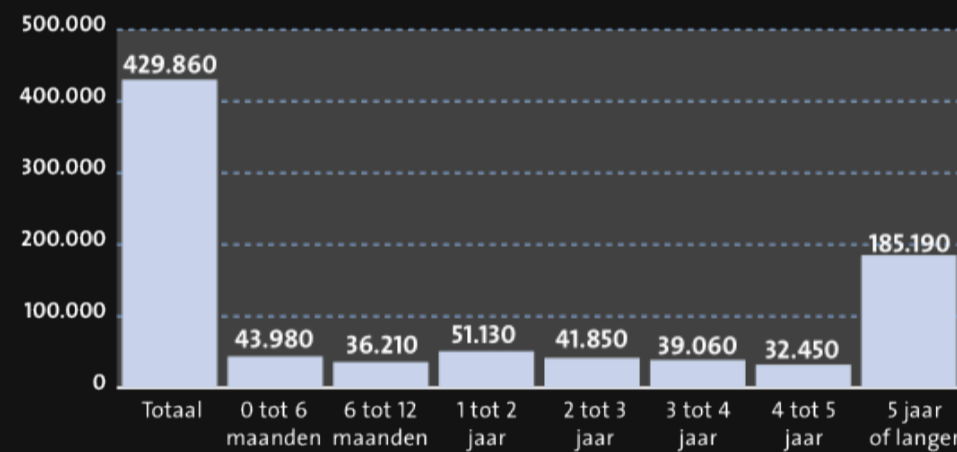
Werk is niet zaligmakend. Persoonlijke aandacht, dát helpt

Foutje of fraude, is dat wel de vraag?

Liefdadigheid die te vertalen is in een financieel voordeel, hoe klein ook, kan iemand die leeft van een bijstandsuitkering ongenadig in de problemen brengen. Is de zorgzame overheid van weleer definitief veranderd in een kille fraudejager?

Duur van de lopende bijstandsuitkering

Meest actuele cijfers van mannen, vrouwen en alle leeftijden.

Kenmerken van personen met bijstand

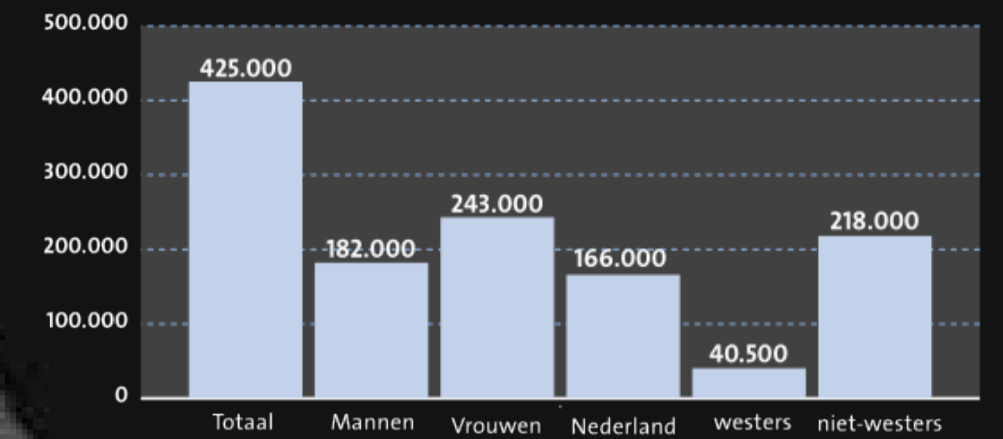

Foto Frantisek Krejci Bron: CBS

„Vraag gewoon: hoe staat het met de prins op het witte paard?”

Vorige week was er weer eens ophef over een excus in de jacht op uitkeringsfraudeurs. Dit keer omdat een vrouw in de bijstand die jarenlang wekelijks een tas vol boodschappen kreeg van haar moeder en dit niet meldde de gemeente Wijdemeren 7.000 euro moet terugbetalen. Ook de toeslagenaffaire, waarbij duizenden ouders ten onrechte werden afgeschilderd als fraudeurs met kinderopvangtoeslag, ligt nog vers in het geheugen.

Wat gaat er toch mis? Als er iemand antwoord kan geven op die vraag, is het Menno Fenger. „Deze discussie is me op het lijf geschreven”, stelt de hoogleraar institutionele beleidsanalyse aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zijn werk is het zoeken van oplossingen voor problemen in de hedendaagse verzorgingsstaat.

Fenger benadrukt dat de bijstand is bedoeld als vangnet. „Tot de jaren zestig moesten mensen het doen met aalmoezen en liefdadigheid.” Het idealisme van Marga Klompé, de grondleg-

ger van de in 1965 ingevoerde Bijstandswet, is er in zekere zin nog steeds. „Klompé vond dat in elk huis, hoe arm mensen ook waren, wekelijks een vers bosje bloemen op tafel moest kunnen staan. Dat hoorde bij het sociale minimum. Nu geldt dat voor bijvoorbeeld een mobiele telefoon, hoewel de vergoeding daarvoor in het gedrang kan komen door de gestegen woonlasten.”

Iedereen snapt wel dat een bijstandsuitkering nergens op slaat als iemand maandelijks vijfduizend euro van zijn ouders krijgt. Fenger: „Ook bij duizend euro per maand is nog eens duizend euro bijstand niet nodig.” De vraag is: wat mag nog wel? Daar gaan gemeenten, sinds 2002 zelf verantwoordelijk (Wet werk en bijstand, nu de Participatiewet), verschillend mee om. „Er zijn gemeenten die het houden op honderd euro per maand. Andere gemeenten laten er een berekening op los: niet meer dan zestig procent van de bijstandsnorm. Of gewoon nul euro extra toestaan, dat kom ik ook tegen”, zegt Fenger.

Verdachte is kansloos

Wie verdacht wordt van uitkeringsfraude en zich bij de gemeente moet verantwoorden, is vaak al bij voorbaat kansloos. Dat constateert Menno Fenger, hoogleraar institutionele beleidsanalyse. Volgens hem ontbreekt een onafhankelijke derde persoon bij dit soort gesprekken. „Dat is juridisch zorgvuldig-

Met dit soort regels is op zichzelf niks mis, zegt Fenger. „De bijstand is bedoeld om te voorzien in de kosten van het levensonderhoud. Er zit een grens aan wat je aan giften kunt ontvangen.” Om dat te controleren, hebben mensen in de bijstand een wettelijke inlichtingenplicht. Alle extra's moeten ze melden. Gebeurt dit niet, dan 'schenden ze de inlichtingenplicht' en alleen dat al wordt volgens de Fraudewet van 2013 aangemerkt als fraude. Dat maakt deze wet volgens Fenger onrechtvaardig.

Staatsecretaris van Sociale Zaken Bas van 't Wout heeft in zijn ogen maar een optie: de wet op dit punt aanpas-

ger.” Zoals het nu gaat, kun je maar beter met een grof frauderen, stelt Fenger. „Voor meer dan vijftigduizend euro, dat valt onder het strafrecht. Daar ben je beter af. De bewijslast is anders en je krijgt een advocaat. De straffen zijn mild en er wordt veel rekening gehouden met persoonlijke omstandigheden.”

„Naar aanleiding van de ophef over de zaak in Wijdemeren zegt hij zelf dat een foutje iemand nog niet een fraudeur maakt.” Deze uitspraak van de bewindsman kan in theorie verstrekkende gevolgen hebben. Fenger: „Door de Centrale Raad van Beroep zijn honderden, zo niet duizenden van dit soort gevallen van fraude of foutjes behandeld. Gaat de overheid die mensen allemaal compenseren?”

Ellende

Veel ellende is te voorkomen én uit de wereld te helpen door persoonlijk contact met mensen in de bijstand. Dat blijkt uit onderzoek van Fenger, die hiermee experi-

menteerde in onder meer Oegstgeest en Amersfoort. „Ik zeg: nodig mensen in de bijstand vier keer per jaar uit om langs te komen bij de sociale dienst. In de praktijk blijken mensen dat niet erg te vinden. Ze waarderen het juist. Er zijn erbij die al vijf, zes jaar geen contact hadden met de gemeente.”

Daarbij gaat het om wat in uitkeringsjargon laatdunkend het 'granieten bestand' wordt genoemd, mensen die langdurig bijstand krijgen. Dat zij buiten beeld zijn geraakt in veel gemeenten heeft volgens Fenger te maken met de toegenomen verantwoordelijkheid van gemeenten voor de bijstand sinds 2002. „Daardoor kregen gemeenten meer vrijheid, maar er is ook enorm bezuinigd. Gemeenten kozen ervoor hun energie te steken in mensen die snel terug konden naar de arbeidsmarkt.”

Werk is niet zaligmakend, althans niet voor mensen die al veel langer in de bijstand zitten. Zij zijn vaak te ver achterop geraakt, waardoor blijven pushen om een baan te zoeken eerder averechts werkt. Het is al heel wat als

„Zelfs bosje bloemen voor oppassen op de vissen moet je doorgeven”

het lukt kleine stapjes te zetten die het leven iets beter maken, merkt Fenger. „We horen soms schokkende verhalen. Een van mijn onderzoekers had in november een moeizaam gesprek met een vrouw. Toen bleek dat het pas de tweede keer dat jaar was dat ze iemand echt sprak, de ander was de gemeentelijke consultant.”

Mop

Er is veel eenzaamheid, zeker onder mensen in de bijstand. Ook verslaving, met name aan drugs, komt volgens Fenger veel voor. Voor beide problemen kan hij wel oplossingen bedenken. „Roep deze mensen samen op voor een bijeenkomst bij de sociale dienst, vertel een mop, maak er iets gezelligs van.” Gemeenten die verslaafden met hun uitkering hun gang laten gaan, financieren in feite hun drugs, oordeelt Fenger.

Streng zijn helpt niet

Streng of niet streng voor mensen in de bijstand, het maakt volgens hoogleraar toegepaste economie Jan van Ours niet uit. Hij vergeleek de resultaten van mild Amsterdam met die van veel strikter Rotterdam. Wat bleek? Over een langere periode zijn de verschillen te verwaarlozen. Volgens Van Ours

diteert de arbeidsmarkt (veel vacatures betekent minder mensen in de bijstand) en draait het verder om persoonlijke aandacht. „Dat blijkt uit eerder onderzoek van mij samen met anderen en wordt regelmatig bevestigd. Als mensen in de bijstand aandacht ervaren, verlaten ze de bijstand sneller.”

„Terwijl al je die mensen vraagt hoe hun leven er over tien jaar uit moet zien, ze allemaal zeggen 'in elk geval niet meer verslaafd zijn'. Gebruik dat door als voorwaarde voor de uitkering te eisen dat ze verslavingshulp volgen, uiteraard wel met een positieve toon.”

Fenger ziet tot zijn tevredenheid langzaam 'een brede omslag' in het omgaan van de overheid met de allerarmsten in Nederland. „In het voorstel voor aanpassing van de Participatiewet is de persoonlijke benadering wordt gepleegd. Iemand die gewoon volle bak zwart werkt bijvoorbeeld. Bij de rest is er van alles aan de hand, maar geldt vooral dat

langer geëxperimenteerd met de persoonlijke begeleiding in de bijstand. Zo ziet Leiden dat het aantoonbaar de goede kant op gaat met 77 procent van de deelnemers. Zij bewegen meer en zijn vaker vrolijk en ontspannen.”

Zwart

Begrip voor de vermeende fraudeur komt er ook steeds meer. „Uit onderzoek van weliswaar alweer tien jaar geleden, nieuwer is er niet, blijkt dat maar 25 procent van de fraude opzettelijk wordt gepleegd. Iemand die gewoon volle bak zwart werkt bijvoorbeeld. Bij de rest is er van alles aan de hand, maar geldt vooral dat

mensen er onbewust in zijn gegleden. Zoals die mevrouw met die boodschappen van haar moeder. Bij de hoeveelste tas meld je dat? Of iemand krijgt een relatie. Dat gaat niet van de ene op de andere dag. Wanneer geef je dat door? Na het eerste nachtje samen, het tweede? Als je wacht tot ze tandenborstels komen tellen, dat gebeurt hé, ben je te laat.”

Dit soort zogenaamde fraude is in feite een 'omsiemisdrijf', doceert Fenger. „Je doet iets niet wat wel zou moeten. Dat is iets anders dan opzet.” Miskleunen in deze categorie zijn te voorkomen door met mensen in de bijstand te praten. „Vraag gewoon: 'hoe is het met de prins op het witte paard? O, je hebt iemand ontmoet bij wie je twee keer in de week ontbijt? Zullen we dan even kijken of dat nog binnen de regels valt?' Zo iets. Als je de inlichtingenplicht serieus neemt, moet je alles doorgeven. Tot het bosje bloemen toe dat je krijgt omdat je op de vissen van de buurvrouw hebt gepast.”

Henk Runhaar

„Tweede keer in hele jaar dat die vrouw echt met iemand sprak”